

Oiladagi otalik stereotiplari

**Yunus Jumaniyozov -Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch
davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi**

Annotatsiya: Mazkur maqolada otalik stereotipi, onalik stereotipidan farqli o‘laroq, psixologiya fanida kam o‘rganilgan. Maqolada zamonaviy psixologiyaning dolzarb muammosi sifatida “otalik” stereotipini o‘rganishning ilmiy yondashuvlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada “otalik” doimiy rivojlanib boruvchi dinamik stereotip sifatida qaraladi, bu esa zamonaviy jamiyat oldida turgan talablar bilan bog‘liq. Onalik va otalik stereotiplarini o‘rganish bo‘yicha qiyosiy tahlil keltirib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: stereotip, otalik, onalik, psixologiya, zamonaviy jamiyat, oilaviy tarbiya, oila, munosabat, tadqiqot, bola.

Zamonaviy oilada otaning roli nafaqat juda murakkab, balki hayratlanarli darajada dramatik bo‘lib qolmoqda. Turmush qurgan er-xotinlar oilada gender roli stereotiplarini tobora ko‘proq buzmoqda: tobora ko‘proq otalar yenglarini yig‘ib, farzandlariga g‘amxo‘rlik qilish uchun to‘liq mas‘uliyatni o‘z zimmlariga olishmoqda. Tajriba shuni ko‘rsatadiki, bunday oilalarda otalar onalardan ko‘ra ko‘proq bolalarga g‘amxo‘rlik qilishning barcha nozikliklarini yengishadi. Ammo oilaviy munosabatlardagi bu yangi dinamikaga qaramay, eng keng tarqalgan stsenariy bir xil bo‘lib qolmoqda: bolaga g‘amxo‘rlik qilish uchun faqat mas‘ul bo‘lgan ona va o‘zini doimo oilaviy hayotning chekkasida topadigan ota. Bu kuch muvozanati bolaga ham, otaga ham foydali emas. Ota-onalar tug‘ilmaydi, ular yaratilgan. Har bir voyaga yetgan kishi xuddi ona yoki ota kabi o‘z tarbiyasini o‘z zimmasiga olishi va o‘zini tarbiyalashi kerak. Bola, agar u buni tan olmasa ham, baxtli ona va dadaga ega bo‘lishni xohlaydi.[4] Ko‘pgina otalar, bola ulg‘ayganida, yosh avlodga o‘z garmas qadriyatlarini singdira oladigan va murakkab tushunchalar haqida bilim almashishga qodir bo‘lgan intellektual ustoz kerak bo‘lganda, ular albatta tarbiyaga qo‘shilishlariga ishonchlari komil, ammo unga qadar ona etarli. Ko‘pincha ayollar bu noto‘g‘ri tushunchani har tomonlama qo‘llab-quvvatlaydilar, chunki ular o‘z nazoratlarini bo‘shata olmaydilar va otaga bolaning hayotidagi asosiy o‘rinni onasi bilan bo‘lishishga imkon bermaydilar. Ota bolaning shaxsini aniqlashda rol o‘ynaydigan birinchi ob‘ektlardan biridir. Yangi tug‘ilgan chaqaloqqa jinsini tushunishga yordam beradigan otadir. Siz qizsiz! Siz o‘g‘il bolasiz! Bola

uchun ota shunchaki yaqin odam emas, balki erkakning namunasi, erkaklik timsoli, erkaklik, erkaklik tamoyilidir. O'zining ramziy funktsiyasi orqali ota bolaga o'zi va atrofida haqida tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Ota o'z xotini va bolalariga g'amxo'rlik qilish va himoya qilishda tug'ma munosabatga ega. Otaning roli xulq-atvorning ma'lum bir namunasi, ishonch va hokimiyat manbai hisoblanadi. Ota intizom va tartibning timsolidir.[2] Ota - dunyo, ish, texnologiya haqidagi bilimlarning eng tabiiy manbai. U kelajakdagi kasbga yo'naltirishni ta'minlaydi va ijtimoiy foydali maqsadlar va ideallarni yaratadi. Agar ona bolaga insoniy sevgining yaqinligini his qilish imkoniyatini bersa, ota chaqaloqni insoniyat jamiyati sari yetaklaydi. Bu bolada tashabbus ko'rsatish va guruh bosimiga qarshi turish qobiliyatini rivojlantirishi mumkin. Bolaning onasiga (otasiga nisbatan) qanchalik bog'liq bo'lsa, u boshqalarning tajovuzkorligiga kamroq faol qarshilik ko'rsata oladi. Otaning avtoritarizmi bolalarning ruhiy xususiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, onaning avtoritarizmi esa salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ota bolalarni kamroq himoya qiladi, ularga ko'proq mustaqillik beradi, bolada o'zini o'zi tarbiyalaydi. Shunday qilib, otalar onadan uzoqlashish jarayonini rag'batlantiradilar va ijtimoiy sharoitlarga moslashishni tezlashtiradilar. Ota soylarni tarqatib yuboradigan va har qanday yirtqich hayvonni qo'rqitadigan yagona qahramon. Ota bilan bolaning qo'rquvi yo'qoladi. Ota hamma narsaga qodir va daxlsizdir, u bolaning ko'z o'ngida hamma narsani qila oladi. Otaning ifodalangan sevgisi ayol-ona to'liq ta'minlay olmaydigan o'ziga xos hissiy va psixologik farovonlik tuyg'usini beradi. Otaning sevgisi o'g'liga ham, qiziga ham erkakning farzandlari, xotini va atrofida qilarga bo'lgan muhabbati qanday namoyon bo'lishini o'rgatadi. Ota mehri kelajakda farzandlar uchun ota-onaning xulq-atvori, jamiyatdagi hayotiy pozitsiyalari va gender rollarini shakllantirish namunasidir. Mehribon ota ko'pincha ayoldan ko'ra samaraliroq tarbiyachidir. Ota hokimiyatisiz o'sayotgan bola odatda intizomsiz, g'ayrioddiy va tajovuzkor bo'ladi. Otasiz oilada ulg'aygan yigitlar onasiga nisbatan salbiy munosabatda bo'lishi mumkin. Ularda odamlarga ishonchsizlik va tajovuzkorlik kuchayadi. To'liq bo'lmagan oilalarda tarbiyalangan qizlar erkaklar e'tiborining yetishmasligini his qilishadi va bu ehtiyojni sevgi munosabatlariga erta kirishish va birin-ketin erkakka "osilib qolish" orqali to'ldirishga harakat qilishadi. To'liq rivojlanish uchun har bir bolaga kerak: namuna, otasi bilan do'stlik, otasining roziligi, otasi bilan yolg'iz vaqt. Ota o'g'il bolaga onasining qo'lidagi chaqaloqdan o'g'il bolaga, keyin esa yigitga o'tishga yordam beradigan rahbardir.

Qiz ham otasi bilan do‘stona munosabatga muhtoj. Qizning jinsiga otaning ta’siri o‘smirlik davrida eng katta ahamiyatga ega. Qizning gender identifikatori o‘zini adolatli jinsiy aloqaning munosib vakili sifatida tasdiqlashdir. 13-15 yoshida u kelajakdagi ayol sifatida o‘zining muhimligini, asosan otasidan tan olishi kerak. Ota qizining xatti-harakatlari, qobiliyatlari va tashqi ko‘rinishini ma’qullash orqali uning o‘zini ijobiy baholashiga yordam beradi. Qizi va otasi o‘rtasidagi kundalik muloqot uni erkak psixologiyasini tushunishga, unga moslashishga va erkaklardan qo‘rqmaslikka o‘rgatadi. [3]

Ota-ona hokimiyatining mohiyati - bola oldida hushmuomala, hayrixoh va ishonchli bo‘lishdir. Noqulaylik - chunki ota-onaning vazifasi taqiqlash va xafa qilish emas, balki bola o‘tib ulg‘ayganida unga hamroh bo‘lish, uning atrofidagi dunyoni ochish, chaqaloqning barcha yaxshi tomonlarini rivojlantirishdir. Ishonchli - chunki siz qoidalar va rejimga rioya qilishingiz kerak, masalan, sizning kayfiyatingiz yoki charchoq darajasiga qarab har kuni uyqu yoki yurish vaqtini o‘zgartira olmaysiz; Jazo to‘g‘risida qaror qabul qilganingizda (albatta, harakatga mutanosib ravishda), taslim bo‘lmang. Agar biror narsa taqiqlangan bo‘lsa, ushlab turing, yig‘lash va ishontirishga berilmang. Bu taktika bolaga voqealarni oldindan ko‘ra bilish, ularning oqibatlarini oldindan bilish va nimani kutish mumkinligini bilish imkonini beradi. Mantiqiy, aniq ko‘rsatmalar, uning hayotini bashorat qilish - bularning barchasi bolani tinchlantiradi va rag‘batlantiradi.

Erkak kishi oilada, birinchi navbatda, xotini tomonidan hurmatga sazovor bo‘lishi kerak. Axir, uning munosabati bolalarga juda kuchli ta’sir qiladi. Bundan tashqari, ota hokimiyatini tiklash uchun jinslar tengligiga tajovuz qilmasdan, oiladan tashqarida erkak va ayolning roli bir xil bo‘lishi mumkin, lekin oilada ular boshqacha ekanligini tan olish kerak. Ota va onani ramz sifatida saqlab qolish uchun ularning oilaviy rollarini farqlash kerak. Bu erda keyingi fikr yuritish uchun boshlang‘ich nuqta.[1]

Yuqorida aytilganlarning barchasini umumlashtirib, biz shunday xulosaga kelishimiz mumkin: bolani tarbiyalashda otaning obro‘si juda muhim, chunki otalar o‘zlarida mavjud bo‘lgan eng yaxshi narsalarni o‘rgatish va yetkazish zarurligini his qiladilar. Bola bilan muloqotda chinakam erkaklik fazilatlarini yetuk bo‘ladi - himoya qilish, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish zarurati va qobiliyati. Shuning uchun onalar farzandlari bilan bog‘liq barcha masalalarda o‘z so‘zlarini aytishlari kerak. Otalar hamma narsani to‘g‘ri qilishadi, faqat biznikidan farq qiladi. Ular bizning o‘rnimizni

egallab, onamni o‘ynashni xohlamaydilar. Shuning uchun, siz oiladagi erkakni faqat daromad manbai yoki har qanday hunarmand sifatida qabul qilmasligingiz kerak, chunki uning bola tarbiyasiga qo‘shgan intellektual hissasi juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1.Akramova F. A. Insoniy munosabatlar psixologiyasi. T.:«Shams ASA», 2005. — 68 b.

2.Akramova F. A. Oilada muomalani tashkil etish psixologiyasi. T.: «Shams ASA», 2006, — 90 b.

3.Oila: ijtimoiy himoya omillari. Ilmiy-ommabop maqolalar to‘plami., /Prof. V. M. Karimova tahriri ostida. T.: 2007. — 118 b.

4.Sog‘inov N. A. Avlodni shakllantirishning ba’zi ijtimoiy psixologik jihatlari. //Sog‘lom avlod uchun № 8. 2002. — 28—42-b.

Research Science and Innovation House